

Pierwsze obserwacje łabędzi czarnodziobych *Cygnus columbianus bewickii* w południowej Wielkopolsce

Paweł T. Dolata

Południowa Wielkopolska w rozumieniu niniejszej notatki to teren dawnego woj. kaliskiego, obecnie obejmujący południową część woj. wielkopolskiego: powiaty Jarocin, Kalisz, Kępno, Krotoszyn, Ostrów Wlkp., Ostrzeszów i Pleszew, a także pow. Wieruszów w woj. łódzkim i okolice Sycowa w woj. dolnośląskim.

Przedstawiony materiał zebrano od wszystkich działających na niniejszym terenie obserwatorów, dzięki odpowiedziom na skierowaną w kwietniu 1998 r. pisemną prośbę do 140 osób zaproszonych na VI Zjazd Ornitologów i Przyjaciół Ptaków Południowej Wielkopolski. Oprócz wymienionych w tekście obserwacji, od wielu osób uzyskałem cenne informacje o niestwierdzeniu tego gatunku. Wszystkim serdecznie dziękuję.

Do początku lat 90. na terenie tym nie notowano obecności łabędzi czarnodziobych, chociaż dość intensywnie kontrolowano liczne tu stawy rybne, zbiorniki i zalewowe łąki, stanowiące biotop tych ptaków w okresie przelotów. Tymczasem na sąsiednim Śląsku jest to od 1970 roku gatunek regularnie przelotny (Czapulak 1992). W ostatnim czasie te ptaki zaczęły pojawiać się również w południowej Wielkopolsce, i to coraz częściej oraz w większej liczbie. Zwraca uwagę fakt, że w większości przypadków łabędzie czarnodziobe widziano w towarzystwie łabędzi krzykliwych *Cygnus cygnus*. Ponieważ oba te gatunki mają podobne wymagania siedliskowe w trakcie wędrówki, zapewne łabędzie czarnodziobe pojawiają się na nowych dla nich terenach, podążając w czasie wędrówek za łabędziami krzykliwymi.

Poniżej zestawiono dotychczasowe obserwacje łabędzi czarnodziobych z woj. kaliskiego, dokonane do końca 1998 r.:

- 1) 16 X 1993 - 1 ad., z 2 ad. *C. cygnus*- stawy Tymieniec k. Stawu, gm. Szczytniki (T. Wilżak),
- 2) 19 II 1995 - 2 ad., z 3 ad. *C. cygnus* - zalane łąki w Dolinie Baryczy k. Uciechowa, gm. Odolanów (M. Antczak, K. Nitarski),

3) 4 IV 1996 - 2 ad., na tym samym stawie 6 ad. *C. cygnus* - stawy Rybin, gm. Kobyła Góra

(M. Antczak, T. Ekiert, J. Jarosik),

4) 14 X 1996 - 4 ad. - zb. Szałe k. Kalisza, gm. Opatówek (T. Wilżak),

5) 27 II 1997 - 2 ad., 28 II - 4 III - 5 ad. i 2 imm., 7-13 III - 8 ad. i 5 imm., 15-21 III - 6 ad. i 3 imm., 25 III - 3 ad. i 2 imm., 26 III - 2 ad. i 2 imm. - stawy Kocięba, gm. Przygodzice (P. T. Dolata, W. Błażniak, B. Duczmal, R. Kaczmarek, W. Kawiński, M. Matysiak, M. Radziszewski, P. Zawadzki). Do 13 III ptaki przebywały w towarzystwie grupy (do 14 ad.) *C. cygnus*.

6) 3 IV 1998 - 1 ad., 5-18 IV - 3 ad. - stawy Kocięba, gm. Przygodzice (P. T. Dolata, R. Kaczmarek, W. Kawiński, M. Matysiak, M. Radziszewski).

Cztery ptaki z grupy widzianej na stawach Kocięba (51.33 N, 17.49 W) wiosną 1997 r. posiadały plastikowe obrączki nożne, które udało się odczytać. Były to 2 ad. i 1 imm. z rodziny, w której był jeszcze drugi nie oznakowany imm., a ponadto samotny dorosły samiec. Wszystkie te ptaki zostały zaobrączkowane na terenie stacji Wetland & Wildfowl Trust w Slimbridge (51.44 N, 02.25 W) - jednym z najstarszych i najsłynniejszych zimowisku łabędzi czarnodziobych w Wielkiej Brytanii (tab. 1).

Tabela 1. Łabędzie czarnodziobe *Cygnus columbianus bewickii* oznakowane w Slimbridge, a stwierdzone na stawach Kocięba

Obrączka metalowa	Obrączka plastikowa	Imię	Data obrączkowania w Slimbridge	Płeć	Wiek	Okres pobytu w Slimbridge	Okres pobytu na stawach Kocięba
Z 51114	SPL	Vivien	15.12.83	F	po 2 r.	29.11.96 - 26.02.97	28.02.- 26.03.97
Z 58527	TFN	Vernon	07.12.88	M	po 2 r.	20.11.96 - 26.02.97	28.02.- 26.03.97
Z 70657	YPY	Caper	08.12.89	M	2 r.	24.12.96	28.02.-

						- 25.02.97	21.03.97
Z 84476	YLF	-	23.01.97	F	2 r.	29.11.96 - 22.02.97	28.02.- 26.03.97

Zimujące w Slimbridge stado jest od wielu lat obiektem wielostronnych badań na dużą skalę (Evans 1981, Rees & Bowler 1996). Ptaki są nie tylko obrączkowane, ale i identyfikowane po niepowtarzalnym dla każdego osobnika rozkładzie koloru żółtego i czarnego na dziobie (Evans 1977, Rees 1981). Nadaje się im ponadto indywidualne imiona. Warto dodać, że patronem Wetland & Wildfowl Trust jest Jej Wysokość Królowa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, a prezydentem księżę Walii. Zaangażowanie tych osób w ochronę przyrody w Wielkiej Brytanii jest dobrym przykładem przywiązywania dużej wagi do tych zagadnień, a jednocześnie dobrym wzorem dla całego społeczeństwa.

Dotychczas tylko jeden łąbędz czarnodzioby oznakowany w W. Brytanii został stwierdzony następnie w Polsce (J. Fields - inf. list., Stacja Ornitologiczna Gdańsk - dane nie publ.). Zwraca uwagę fakt, że obserwacja z Kocięby pochodzi ze śródlądzia kraju. Jest to bowiem gatunek zasadniczo związany z wybrzeżami morskimi. Wybrzeże stanowi również w Polsce miejsce najliczniejszych obserwacji tych ptaków, przy zauważalnej jednak ekspansji w głąb kraju powiązanej ze wzrostem częstości i liczebności pojawiania się ich (Tomiałojć 1990). Od kilku lat są też obserwowane coraz liczniej w Wielkopolsce (Z. Kosiński - dane nie publ.), w tym stada do kilkuset ptaków w dolinie Noteci (W. Bagieński, R. Kucharski - inf. ustna), a także w okolicach Konina (Mielczarek 1997). Te informacje, a także wzrost liczebności na Śląsku (Czapulak 1992), pozwalały oczekiwać pojawiania się ich również w południowej Wielkopolsce.

Obserwowane na stawach Kocięba dorosłe oznakowane łąbędzie spędzają prawie regularnie kolejne zimy w Slimbridge. Samica imieniem Vivien została tam oznakowana już w 1982 roku, a jej partner - Vernon - w 1985 roku. Innym ciekawym aspektem dokonanej obserwacji jest fakt, że na zimowisku w Slimbridge oznakowana rodzina była widziana od 29 XI 1996 do 26 II 1997, a Caper w okresie od 24 XII

1996 do 25 II 1997. Ponieważ na stawach Kocięba stwierdzono je już 28 II 1997, odległość ponad 1 300 km w linii prostej przebyły w ciągu najwyżej 2, 3 dni. Taka strategia wędrówki wiosennej - dalekie i szybkie przeloty oraz długie okresy pobytu w wybranych miejscach odpoczynku i żerowania na trasie - została potwierdzona dla łabędzi czarnodziobych drogą badań telemetrycznych (Nowak et al. 1990, Beekman & Laubek 1997). Ponadto w czasie jesiennej wędrówki z lęgówisk w syberyjskiej tundrze do Slimbridge wspomniana rodzina została stwierdzona 25 X 1996 na jeziorze Peipsi (Peypus) w Estonii, przy czym sfilmowała ją tam Telewizja BBC (WWT - dane nie publ.). Wśród 3 os. widzianych na stawach Kocięba wiosną 1998 r. nie było ptaków znakowanych.

Summary: The first observations of Bewick's Swans *Cygnus columbianus bewickii* in South Wielkopolska (SW Poland). Since 1993 Bewick's Swans were observed, as a new species, 5 times at fish-ponds, meadows and reservoir in South Wielkopolska region (till 1997 Kalisz voivodeship), on the spring and autumn migration (dates in the text). In four cases Bewick's Swans were in company with Whooper Swans *Cygnus cygnus*. In the biggest group (up to 13 birds), observed in March 1997 at Przygodzice fish-ponds (European IBA) four birds (arrived 28th February) has been ringed at Slimbridge (England), and in this place spent winter 1996/97 (up to 25 and 26th February).

Literatura

Beekman J. H., Laubek B. 1997. Satellite tracking Bewick's Swans on spring migration. Swan Spec. Group Newsletter 6: 16-18.

Czapulak A. 1992. Występowanie łabędzia krzykliwego *Cygnus cygnus* i łabędzia czarnodziobego *Cygnus columbianus* na Śląsku. Ptaki ŒEI'ska 9: 26-48.

Evans M. E. 1977. Recognizing individual Bewick's swans by bill pattern. Wildfowl 26: 153-158.

Evans M. E. 1981. The long term study of *Cygnus columbianus bewickii* at Slimbridge. In: G. V. T. Matthews, M. Smart (eds). Proc. Second Internat. Swan Symposium, Sapporo. IWRB, Slimbridge: 99-104.

Mielczarek S. 1997. Jesienny przelot łabędzi czarnodziobych *Cygnus columbianus* na Stawach Rybnych Gostawice w 1996 roku. Biul. Inf. PGB£ 1: 11-12.

Nowak E., Berthold P., Querner U. 1990. Satellite Tracking of Migrating Bewick's Swans.

A European Pilot Study. *Naturwissenschaften* 77: 549-550.

Rees E.C. 1981. The recording and retrieval of bill pattern variations in *Cygnus columbianus bewickii* at Slimbridge. In: G. V. T. Matthews, M. Smart (eds). Proc. Second Internat. Swan Symposium, Sapporo. IWRB Slimbridge: 105-119.

Rees E., Bowler J. 1996. Fifty years of swan research and conservation by The Wildfowl Wetlands Trust. *Wildfowl* 47: 248-263.

Tomiałojć L. 1990. Ptaki Polski - rozmieszczenie i liczebność. PWN, Warszawa.